

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА У ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Судак Г.В.,
викладач кафедри перекладу та іноземних мов
Полтавський інститут економіки і права

У представленій науковій праці висвітлені окремі теоретичні та організаційно-правові питання застосування лінгвістичної експертизи у юридичній діяльності. У контексті цього проаналізовані деякі організаційні аспекти проведення судово-лінгвістичної експертизи у правозастосовному процесі (комплексної, комісійної, додаткової, повторної та ін.). Авторка статті запропонувала власну методіку проведення лінгвістичної експертизи та виділила основні етапи її проведення.

Ключові слова: судово-лінгвістична експертиза, експерт-лінгвіст, методіка експертного дослідження, «одноособова» комплексна лінгвістична експертиза, «монокомплексна» лінгвістична експертиза.

Судак А.В. / ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА В ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ / Полтавский институт экономики и права, Украина

В представленной научной работе освещены отдельные теоретические и организационно-правовые вопросы применения лингвистической экспертизы в юридической деятельности. В контексте этого проанализированы некоторые организационные аспекты проведения судебно-лингвистической экспертизы в правоприменительном процессе (комплексной, комиссионной, дополнительной, повторной и др.). Автор статьи предложила собственную методику проведения лингвистической экспертизы и выделила основные этапы ее проведения.

Ключевые слова: судебно-лингвистическая экспертиза, эксперт-лингвист, методика экспертного исследования, «единоличная» комплексная лингвистическая экспертиза, «монокомплексная» лингвистическая экспертиза.

Sudak A.V. / THE LINGUISTIC EXPERTISE IN THE LAW'S ACTIVITY / Poltava Institute of Economics and law, Ukraine

The some theoretical and legal issues of the using of linguistic expertise in legal field are deals with in presented research work. Some institutional aspects of forensic linguistic expertise in the enforceability of the process are analysed in the context of this. The author proposed a methodology of linguistic expertise and outlined the main steps of its implementation. The legal regulation of the implementation of forensic linguistic expertise in procedural and substantive law is considered in this scientific work and on the basis of this, the author offered additions to the legislation. The author gave some views of scientists on the methodology of the forensic examinations and submitted her own definition in the context of the exactly linguistic expertise.

The linguistic expertise includes the following types of studies: terminology, semantic, authorsnew. Despite of this, it (linguistic expertise) solves the following tasks: to interpret certain provisions of the text; to explain the etymology and meaning of words, phrases, idioms; to perform analysis of unambiguous and ambiguous interpretation of the terms taking into account the context of the text and corresponding speech situation; to explore optionally, the semantic field of the particular word or phrase; to explain the basic and connotative the notion of the analyzed concepts; to implement the semantic feature; to analyze the characteristics of the text in order to establish ownership or the latest features.

Key words: linguistic expertise, linguist, method of experimental assessment, «sole» complex linguistic expertise, «monocomplex» linguistic expertise.

Підвищення якості та результативності слідчо-судової діяльності полягає в умілому використанні інформаційних технологій, науково-технічних засобів, сучасних прийомів, способів і методів. Необхідною умовою судового провадження справ й результативного розслідування кримінальних правопорушень є призначення та проведення судових експертиз. Кожна судова експертиза здійснюється в ході застосування спеціальних знань особою, яка виступає експертом.

На думку В. Шерстюк, саме судова експертиза відіграє пріоритетну роль у впровадженні передових досягнень науки і техніки у практику боротьби зі злочинністю та сприяє надійності системи доказування по справі [1, с. 4]. Дійсно, для того, щоб ретельно дослідити докази, досить часто сідчий, суд вдається до призначення судової експертизи, проведення якої неможливе без спеціальних знань. Загалом, слідчий та суд залучає конкретних спеціалістів (лікарів, перекладачів, педагогів тощо) чи призначає проведення судової експертизи, у тому разі, як зазначає В. Галаган, якщо сам не володіє певними знаннями або визнає за необхідне залучити іншого більш кваліфікованого спеціаліста чи з міркувань технологічного процесу виконання конкретних слідчих дій, а також коли це передбачено законом [2, с. 315].

Питання, які виникають під час здійснення правозастосовного процесу, можуть відноситись до будь-якої галузі знань. Відтак, скільки існує галузей спеціальних знань, стільки й може бути видів судових експертиз. Деякі з цих видів (психіатрична, психологічна, криміналістична та ін.) в повній мірі розроблені теорією та адаптовані практи-

кою. Разом з тим, вирішення ряду спеціальних питань, що виникають в процесі слідства і судового розгляду, вимагають застосування досягнень лінгвістичної науки. Якщо ж виникає потреба у перекладі тексту, що виражений в усній чи письмовій матеріальній формі (газетні статті, заяви, листи, аудіо– та відеозаписи, листівки з рекламою, записки тощо), необхідно провести судово-лінгвістичну експертизу, оскільки вирішення означених питань входить в компетенцію лінгвіста як спеціаліста цієї галузі знань.

Метою статті є аналіз теоретико-правового та практичного призначення й проведення судово-лінгвістичної експертизи. Отже, завданням роботи є напрацювання ефективної методіки здійснення лінгвістичної експертизи в правозастосовному процесі України.

Вивченням судової лінгвістичної експертизи займалися вчені: Н. Атрикуца, С. Вул, О. Довженко, А. Загорійчук, Т. Литвин, Ю. Прадід та інші. Однак, не дивлячись на спроби застосування різних лінгвістичних методик під час здійснення даної експертизи, все ж таки відсутність достатньо розробленої теорії, методології й методіки її проведення іноді спотворює винувки експертів-лінгвістів, де мають бути чітко виписані результати здійсненої експертизи. Тож, спробуємо зупинитись саме на методиці лінгвістичного дослідження матеріалів, надісланих експерту-лінгвісту для проведення відповідної експертизи.

Наразі, звернемо нашу увагу на правову сторону проведення судової експертизи (у нашому разі – лінгвістичної). Відтак, у Господарському процесуальному кодексі України (далі – ГПК України) [3] законодавцем вказано, що господарський суд призначає судову експертизу (у на-

шому разі – лінгвістичну) для роз'яснення питань, котрі виникають при вирішенні спору і потребують спеціальних знань (ч. 1 ст. 41 ГПК України). Вона (лінгвістична експертиза) доручається державним спеціалізованим установам чи особам, які відповідають вимогам, встановленим Законом України «Про судову експертизу» (ч. 3 ст. 41 ГПК України). Згідно п. 5 ч. 1 ст. 65 ГПК України, суддя вирішує питання про призначення експертизи (у нашому разі – лінгвістичної) з метою забезпечення правильного і своєчасного вирішення господарського спору.

Варто зауважити, якщо експерту надано судом, прокурором чи будь-якою стороною провадження вичерпний перелік питань для проведення лінгвістичної експертизи, то це, на нашу думку, не означає, що експерт не може викласти свої міркування з тих позицій, які не відображені в заявлених питаннях. До речі, наша позиція узгоджується з ч. 1 ст. 42 ГПК України, в якій вписано, що: «якщо під час проведення судової експертизи встановлюються обставини, з приводу яких судовому експерту не були поставлені питання, у висновку він викладає свої міркування щодо цих обставин». Зазначимо, що положення аналогічного змісту викладене й в ЦПК України (ч. 5 ст. 147 ЦПК України). Отже, якщо, наприклад, експерту-лінгвісту поставлене питання: «Чи є автором тексту на аудіозапису, що починається та закінчується відповідно словами (надається конкретний опис), певна особа?», то експерт для правильної відповіді на заявлене питання, повинен дослідити: однією чи різними особами складений текст (конкретний опис). Адже може статися так, що цей текст не належить або лише частково належить певній особі. Це з'ясує експерт (у нашому випадку – лінгвіст) за виявленням діалектів у мові аудіозапису та залежно від того, у межах якого діалектного континууму проживає означена особа.

Зважаючи на те, що учасники судового процесу мають право пропонувати господарському суду питання, які роз'яснює судовий експерт (ч. 2 ст. 41 ГПК України), означені суб'єкти повинні клопотати про залучення спеціаліста-лінгвіста чи то консультанта-лінгвіста. Адже заявлені учасниками судового процесу питання експерту (у нашому разі – лінгвісту) мають ставитися в межах лінгвістичних знань. А зважаючи на те, що такі учасники на фаховому рівні не володіють лінгвістичними знаннями, останнім доцільно, згідно ч. 2 ст. 22 ГПК України, заявити клопотання перед судом про залучення спеціаліста чи консультанта-лінгвіста для правильної постановки питань експерту (у нашому випадку – лінгвісту). Відповідно суд, керуючись ст. 30 ГПК України, може задовольнити таке клопотання про виклик відповідного спеціаліста для участі у судовому процесі чи для підготовки справи до розгляду і під час її розгляду. Підтвердженням цього слугує п. 4 Постанови пленуму Вишого Господарського Суду України (далі – ВГС України) (2012 р.) аналогічного змісту [4]. Відповідно ч. 1 ст. 30 ГПК України, посадова особа та інший працівник, що згідно п. 4 Постанови пленуму ВГС України є спеціалістом (у нашому випадку – лінгвістом) має право давати пояснення (ч. 1 ст. 30 ГПК України).

Акцентуємо нашу увагу на тому, що згідно господарського (п. 1 ч. 2 ст. 79 ГПК України), цивільного (п. 5 ч. ст. 202 ЦПК України), адміністративного (п. 3 ч. 2 ст. 156 КАС України) та кримінального судочинства (п. 6 ч. 2 ст. 322 КПК України), суд має право навіть зупинити провадження у випадку призначення експертизи (у нашому випадку – лінгвістичної). На нашу думку, це є цілком логічно, адже в процесі проведення експертизи можуть виявитися обставини, які вплинуть на прийняття рішення судом.

Відтепер розглянемо витрати, пов'язані з проведенням експертизи (у нашому разі – лінгвістичної) у господарському, цивільному, адміністративному та кримінальному судочинстві. Згідно ч. 5 ст. 49 ГПК України, ч. 1 ст. 86 ЦПК України, ч. 1 ст. 92 КАС України та ч. 1 ст. 122 КПК України, їх несе сторона, яка заявила клопотання про її

проведення, а якщо клопотання заявлено обома сторонами, витрати несуть порівну (п. 3 ч. 5 ст. 49 ГПК України, ч. 2 ст. 86 ЦПК України, у КАС України та КПК України – за аналогією). У разі призначення експертизи за ініціативою суду чи дорученням слідчого судді відповідні витрати відшкодовуються за рахунок Державного бюджету України (ч. 4 ст. 86 ЦПК України, ч. 4 ст. 92 КАС України, ч. 2 ст. 122 КПК України).

Наразі перейдемо до більш ретельного аналізу проведення судової експертизи (у нашому разі – лінгвістичної) у цивільному [5] та адміністративному процесах України [6]. Відтак, згідно ч. 1 ст. 143 ЦПК України, ч. 1 ст. 81 та п. 3 ч. 3 ст. 49 КАС України, суд призначає експертизу (у нашому випадку – лінгвістичну) за заявою чи клопотанням осіб, які беруть участь у справі для з'ясування обставин і потребують спеціальних знань. Означені особи мають право: просити суд провести експертизу у відповідній установі, доручити її конкретному експерту (ч. 4 ст. 143 ЦПК України; ч. 3 ст. 81 КАС України), подати суду питання, на які потрібна відповідь експерта (ч. 3 ст. 143 ЦПК України; ч. 2 ст. 81 КАС України). Втім, кількість і зміст питань, за якими має бути проведена експертиза (у нашому випадку – лінгвістична), визначається судом (ч. 3 ст. 143 ЦПК України; ч. 2 ст. 81 КАС України).

Звернемо нашу увагу на те, що у ЦПК України, зокрема у ч. 4 ст. 143 вписано: «особи, які беруть участь у справі, мають право просити суд призначити повторну, додаткову, комісійну або комплексну експертизу». Подібне положення не конкретизовано у ЦПК України, але відображено у КАС України, оскільки у п. 3 ч. 3 ст. 49 КАС України вписано, що особи, які беруть участь у справі, мають право заявляти клопотання, а, зважаючи на зміст ст.ст. 83, 84, 85 КАС України, останні можуть клопотати про призначення комплексної, комісійної, додаткової чи повторної експертизи.

Варто зазначити, що призначення експертизи згідно ч. 1 ст. 145 ЦПК України є обов'язковим у разі заявлення клопотання про неї обома сторонами. Також у п. 3 ч. 1 означеної вище статті законодавцем вказано, що її призначення є необхідним за заявленням хоча б однієї із сторін, якщо у справі необхідно встановити вік особи. На нашу думку, у цьому разі варто призначити психолого-лінгвістичну експертизу, де експерт-лінгвіст за участі психолога може визначити вік особи, яка написала досліджуваний текст. Безпосередньо експерт-лінгвіст повинен звертати увагу на орфографічні, пунктуаційні, лексичні, синтаксичні помилки, стиль написання, в ході чого висунути своє припущення щодо віку особи, яка відтворила наданий текст. Згідно ч. 1 ст. 147 ЦПК України, експертиза може проводитися як в суді, так і поза ним. Це положення цілком відповідає проведенню й лінгвістичної експертизи, наприклад, коли особа, яку необхідно допитати із залученням експерта-лінгвіста, перебуває в СІЗО, хворіє, знаходиться в психіатричній лікарні або ж коли текст, котрий потрібно дослідити, неможливо доставити до залу суду, при дослідженні іноземного музейного експонату чи історичної пам'ятки та ін.

Відтак, зазначимо, що експертиза (у нашому випадку – лінгвістична) призначається ухвалою суду, де вказуються: підстави та строк проведення експертизи; з яких питань потрібні висновки експертів; ім'я експерта або найменування експертної установи; об'єкти, які мають бути досліджені та перелік матеріалів, що передаються для дослідження (ч. 1 ст. 144 ЦПК України). Також, згідно ч. 2 ст. 144 ЦПК України, якщо експертизу призначено експертам кількох установ, то в ухвалі зазначається найменування провідної установи; якщо проведення експертизи доручається експертній установі та особі, яка не є працівником цієї установи, провідною визнається експертна установа.

Акцентуємо нашу увагу на тому, що у цивільному та адміністративному судочинстві, зокрема у ч. 1 ст. 417

ЦПК України та ч. 1 ст. 1153 КАС України, законодавцем зазначається, що суди України зобов'язані виконувати доручення іноземних судів про проведення експертизи. Зважимо, що означене зобов'язання здійснюється у разі відсутності обставин, вказаних у п. 1, 2, 3 ч. 2 ст. 417 ЦПК України та у п. 1, 2, 3 ч. 2 ст. 1153 КАС України. Наведемо приклад проведення судово-лінгвістичної експертизи за дорученням іноземного суду. Наприклад, мова іноземця, котрий вчинив певне порушення за кордоном, записана на технічному носієві, а підозрюваний перебуває на території України і його неможливо екстренно екстрадиціювати в країну, де розглядається його справа (скажімо, у зв'язку зі станом здоров'я). Натомість, іноземному суду необхідно негайно з'ясувати: чи належить записаний текст мовлення підозрюваній особі. Зважаючи на це, іноземний суд доручає провести суду України лінгвістичну експертизу. Для виконання означеного доручення останній призначає експерта-лінгвіста, який буде порівнювати мову підозрюваного з мовою, записаною на технічному носієві, застосовуючи знання з фонетики, діалектології тощо.

Проаналізувавши окремі норми КПК України [7], зазначимо, що як і у вище згаданих кодексах (ГПК України, ЦПК України, КАС України) експертиза (у нашому випадку – лінгвістична) проводиться фахівцем за клопотанням сторони кримінального провадження чи за дорученням слідчого судді, суду, якщо для з'ясування обставин необхідні спеціальні знання (ч. 1 ст. 242 КПК України). У означеному положенні законодавцем виписано, що не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права, тобто здійснення такої експертизи забороняється, що, на нашу думку, є правильним, оскільки експерт (у нашому випадку – лінгвіст) не володіє правничими знаннями та нелицензований з цих знань як експерт. Тим не менше, якщо слідчий, суддя, прокурор чи будь-яка сторона поставили експерту-лінгвісту питання з галузі права, то останній цілком має право залишити його без відповіді.

Варто зазначити, що, згідно ч. 1 ст. 332 КПК України, суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи (у нашому разі – лінгвістичної) експертній установі, експерту (експертам). Це здійснюється за клопотанням сторін кримінального провадження або незалежно від наявності клопотання, якщо суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності (п. 1 ч. 2 ст. 332 КПК України). До ухвали суду про доручення проведення експертизи включаються питання, що поставлені перед експертом, учасниками судового провадження та судом (ч. 3 ст. 332 КПК України).

Проаналізувавши основні аспекти правової сторони призначення та проведення лінгвістичної експертизи, зупинимося на особливостях методика її проведення. Адже, як слушно зазначає В. Зеленецький, через конкретні методики наука не тільки отримує вихід у практику, але й реалізує свої можливості в конкретній практичній діяльності. При цьому вона отримує користь не тільки для себе, а й приносить позитивні результати для юридичної практики [8, с. 200]. Спершу звернімося до визначення поняття «методика». Підтримуючи позицію Г. Апресяна, вважаємо, що чистої методики не буває, оскільки вона підпорядковується конкретному методу і повинна відповідати предмету дослідження. Разом з тим, будь-яка методологія (метод) обов'язково діє через такий інструментарій, як методика [9, с. 80]. Цієї ж думки дотримується й професор В. Зеленецький, наголошуючи, що методика – це спосіб застосування певного методу для пізнання та перетворення дійсності, що складається із сукупності взаємопов'язаних технічних прийомів. Нарешті, технічний прийом – це сукупність дій, що утворюють у своїй єдності структуру конкретної методики, на основі якої реалізуються припис методу у співвідношенні з принципами методології [8, с. 221].

Як зазначає Д. Мірський, методика експертного дослідження – це детально регламентована програма вивчення людиною, яка володіє спеціальними знаннями, ознак визначених об'єктів для встановлення обставин, що мають доказове значення, змістом якої є застосування у певній послідовності, методів дослідження [10]. На думку М. Бондар, експертна методика – це програма вирішення експертного завдання, яка складається з послідовності трудових і логічних операцій, які являють собою застосування системи визначених методів дослідження [11, с. 17]. У наведених наукових дефініціях щодо поняття «методика експертного дослідження» спільним є такий елемент як метод. Втім, В. Зеленецький додає до цього переліку такий елемент як «технічні прийоми», що, на нашу думку, має значення і для методики проведення судово-лінгвістичної експертизи, оскільки це певні дії, котрі входять до складу означеної методики. Натомість Д. Мірський у поняття «методика експертного дослідження» вкладає й вивчення ознак визначених об'єктів. У свою чергу, М. Бондар вважає, що експертна методика складається з послідовності певних операцій. Відтак, прийнятною позицією стосовно предмету нашого дослідження є дефініція, наведена М. Бондар, оскільки методика судово-лінгвістичної експертизи включає в себе послідовну систему певних дій, в ході чого відбувається поетапне її (експертизи) здійснення.

Лінгвістична експертиза, на нашу думку, містить такі основні види досліджень: термінологічні, смислові (семантичні), авторознавчі. Зважаючи на це, вона (лінгвістична експертиза) може вирішувати наступні завдання: витлумачити окремі положення тексту; проаналізувати поняття, назви як спосіб позначення результатів людської діяльності; роз'яснити етимологію та значення слів, словосполучень, фразеологізмів; здійснити аналіз однозначного та неоднозначного тлумачення термінів, беручи до уваги контекст тексту та відповідну мовленнєву ситуацію; дослідити при необхідності семантичне поле певного слова чи словосполучення; розтлумачити основне та конотативне поняття аналізованих концептів; визначити емоційне забарвлення тексту; виявити знижену чи підвищену експресію виразів, вживаних у тексті; здійснити характеристику семантичних (виокремлення смислових ознак), стилістичних (визначення стилістичних фігур та стилю тексту), синтаксичних (виокремлення основних засобів у вираженні в тексті) особливостей тексту та ін.; проаналізувати ознаки тексту з метою встановлення авторства чи характеристики останнього та ін.

Відтак вирішення зазначених вище завдань потребують послідовної методики проведення судово-лінгвістичної експертизи. Для того, щоб охарактеризувати певну методику, на думку В. Зеленецького, потрібно описати послідовність її здійснення у визначеній закономірності всієї системи дій, котрі у своїй єдності утворюють зміст даної методики [8, с. 213]. Тож, запропонуємо розроблену нами методику означеної експертизи:

1. Отримання постанови чи ухвали про призначення лінгвістичної експертизи та матеріалів до них, які потрібно дослідити, від конкретної установи, організації, особи, судді, прокурора (у першу чергу експерт-лінгвіст знайомиться з означеним документом та отриманими матеріалами, потім аналізує та синтезує останні).

2. Опрацювання питань, на які експерт-лінгвіст зобов'язаний дати відповіді за наданими матеріалами лінгвістичної експертизи. По-перше, експерт-лінгвіст вивчає та аналізує надані питання. В процесі цього аналізу фахівець «відсіює» ті питання, котрі не стосуються лінгвістичних знань (вище нами прокоментовано та підтверджено, чому експерт-лінгвіст повинен давати відповіді тільки на лінгвістичні питання). Натомість, якщо експерт-лінгвіст розуміє, що адресат не має знань з певних лінгвістичних питань, перший може рекомендувати (іх) питання для проведення лінгвістичної експертизи, що розширить доказову

базу. По-друге, експерт-лінгвіст визначає мету, предмет, об'єкт, завдання експертного дослідження. Основною метою будь-якої судової експертизи, на думку деяких вчених, є встановлення фактичних даних та обставин, які мають значення для правильного вирішення справи [12, с. 340], що, на нашу думку, відповідає головній меті проведення й лінгвістичної експертизи.

Кожен експерт-лінгвіст, застосовуючи свої спеціальні знання, займається встановленням обставин, які мають доказове значення у тій чи іншій справі, а, отже, саме встановлення цих обставин є предметом лінгвістичної експертизи. Об'єктом може бути текст усного та письмового повідомлення (фонетичні, буквені, лексичні й комбіновані позначення), фрагменти тексту, слова, словосполучення, вживані в тексті та знакові елементи паралінгвістики (міміка, жести). Перелік завдань, які можуть бути поставлені перед експертом вказані нами вище, однак до означеного переліку варто додати одне з головних завдань – подати висновки адресату з наданих питань. По-третє, проаналізувавши надані питання, визначивши мету, предмет, об'єкт та завдання дослідження, експерт-лінгвіст може зв'язатися з адресатом та заявити клопотання про надання йому (експерту-лінгвісту) певних матеріалів, яких не вистачає для з'ясування поставлених йому завдань.

3. Обрання конкретної методики щодо виду, форми здійснення експертизи (вище ми вказали певну класифікацію судових експертиз, у якій вони поділяються за обсягом дослідження; за послідовністю проведення; за кількістю знань, що використовуються та ін.), що є для нас прийнятною). Однак, сучасні лінгвістичні експертизи також мають свої види, зокрема: авторознавча експертиза; експертиза текстів у документальних спорах; експертиза перекладу; експертиза тексту в справах про захист честі, гідності й ділової репутації; експертиза тексту щодо закликів до насильницької зміни державного ладу, зміни державних кордонів тощо; експертиза тексту в справах про погрози; експертиза діалогічного тексту; експертиза тексту в справах про введення в оману (переважно стосується реклами, інструкцій до товарів, лікарських засобів та ін.); експертиза тексту в справах про розпалювання міжнаціональної ворожнечі; експертиза документальних записів власних назв, пов'язана із встановленням ідентичності записів та ін. [13].

Зважаючи на це, експерт-лінгвіст визначається з видом експертного дослідження та, відповідно, обирає методику її проведення. Якщо у фахівця виникають певні труднощі стосовно окремих питань, або ж експерт-лінгвіст має на меті розширити коло знань з того чи іншого лінгвістичного питання задля надання правильної відповіді та проведення професійної методики з урахуванням динаміки розвитку мовознавчої науки, він (експерт-лінгвіст) займається пошуком та опрацюванням необхідної наукової літератури, методичних рекомендацій, окремих посібників та іншої наукової літератури з лінгвістики щодо відповідної методики проведення лінгвістичної експертизи з наданих матеріалів, вивченням практики подібних справ в суді.

4. Безпосереднє проведення експертного лінгвістичного дослідження. Під час здійснення лінгвістичної експертизи фахівець може використовувати такі методи та прийоми: робота з текстом (або особою, аудіо-, відеозаписом та ін.); теоретичний аналіз (відповідних лінгвістичних питань); аналіз конкретної мовної одиниці чи фрагмента тексту (згідно обраної експертом-лінгвістом методики); робота з науковими джерелами (під час здійснення дослідження експерт-лінгвіст користується науковою літера-

турою з лінгвістики); робота зі словниками (тлумачним, орфографічним, орфоепічним, словником діалектів тощо); систематизації і типологізації лінгвістичних явищ (згідно виду дослідження); метод семантичного (сислового) аналізу (експерт-лінгвіст аналізує текст задля виявлення в останньому, наприклад, змісту й характеру натиску на адресата та ін.); порівняльний аналіз (у ході дослідження експерт-лінгвіст безперервно порівнює певні лінгвістичні явища, діалекти та ін.); узагальнення та синтез (фахівець систематизує та синтезує інформацію, що стосується наданих питань); описовий метод (опис отриманих і використаних матеріалів та ін.)

У разі необхідності, якщо експерт-лінгвіст не компетентний у вирішенні окремих питань, що йому надані, він може проконсультуватися з колегами (іншими фахівцями-лінгвістами). Наприклад, з приводу діалектології (встановлення вживаного діалекту у досліджуваному матеріалі), стилістики (визначення стилю наданого тексту), ономастології (дослідження термінів, стосовно сфери їх вживання в наданому тексті), семасіології (визначення мовних одиниць, котрі використовуються для позначення певних предметів чи явищ дійсності у досліджуваному тексті) та ін.

На нашу думку, суб'єкту призначення експертизи при роботі з відеозаписом, варто рекомендувати комплексну психолого-лінгвістичну експертизу. Адже, експерт-психолог допоможе виявити, наприклад, намагання особи говорити чужим діалектом, акцентом (непритаманним для території діалектного континууму, на якій вона (особа) проживає чи знаходиться). Якщо ж фахівець виявляє означене, то він (експерт-психолог) може доповнити висновок психологічним аналізом.

5. Підготовка висновку (є кінцевою метою всього дослідження лінгвіста). Він (висновок) повинен містити ґрунтовні відповіді на всі поставлені питання та складатися з трьох частин: вступної; дослідницької та заключної. Зміст висновку експерта повинен відображати сутність усіх частин експертного дослідження [14]. У вступній частині має бути зазначена інформація про особу чи установу, котра призначила судово-лінгвістичну експертизу; відомості про експерта (експертів), що виконують надане дослідження; підстави призначення останнього та ін. Дослідницька частина висновку містить сам процес (послідовність дій) лінгвістичного дослідження та опис отриманих результатів. Щодо заключної частини, то у ній фахівець подає безпосередньо змістовні відповіді на питання, які повинні випливати з проведеного експертного дослідження.

6. Спрямування висновку його адресату.

Таким чином, з проведеного моніторингу процесуального законодавства, зокрема низки означених нами в роботі кодифікованих законів, виходить, що законодавцем не уніфіковані спеціальні правові норми, що врегульовують порядок призначення та специфіку проведення судово-лінгвістичних експертиз. Запропонована нами методика оптимізує роботу експертів-лінгвістів, оскільки дає змогу вибудовувати логічний ланцюг дій, що слугує отриманню раціонального результату експертизи у формі доведеного висновку.

У перспективі означених вище досліджень вбачаємо за доцільне подальшу розробку проблеми оптимізації проведення судово-лінгвістичної експертизи у правозастосовному процесі України шляхом підготовки монографічних досліджень та внесенням відповідних змін до законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шерстюк В. М. Організаційно-правові та морально-психологічні засади судово-експертної діяльності : Дис. ... канд. юрид. наук спец. : 12.00.09 / Віра Миколаївна Шерстюк. – Харків, 2007. – 199 с.
2. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : Дис. ... доктора юрид. наук спец. : 12.00.09 / Володимир Іванович Галаган. – Київ, 2003. – 515 с.

3. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листопада 1991 року. – Суми : Соколик Б.В., 2009. – 68 с.
4. Про деякі питання практики призначення судової експертизи : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23 березня 2012 року № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12>
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року. — Суми : Соколик Б. В., 2010. – 136 с.
6. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 року. – Суми : Соколик Б. В., 2009. – 108 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство від 19 листопада 2012 року. – К., 2012. – 382 с.
8. Зеленецкий В. С. Общая теория борьбы с преступностью. 1. Концептуальные основы / В. С. Зеленецкий. – Х. : Основа, 1994. – 321 с.
9. Апресян Г. З. Великий оратор революции / Г. З. Апресян. – М., 1974. – 190 с.
10. Мирский Д. Я. Понятие и структура методики экспертного исследования / Д. Я. Мирский // Проблемы теории судебной экспертизы : Сб. науч. тр. – М. : МЮ СССР, 1980. – № 44. – 137 с.
11. Бондарь М. Е. О понятии «экспертная методика» / М. Е. Бондарь // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1990. – Вып. 40. – С. 17.
12. Криміналістика : Підручник / За ред. В. Ю. Шепітька. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 728 с.
13. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
14. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Стаття 102. Зміст висновку експерта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1897122849258/pravo/zmist_visnovku_eksperta#311

УДК 346.7:336.743(477)

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Сулейманова С.Р.,
здобувач кафедри господарського права і процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті визначаються поняття, ознаки і сутність ліцензування валютних операцій в Україні з визначенням його складових – суб'єктів, об'єктів, стану сучасного законодавства, урахування іноземного досвіду тощо. Досліджується правова база зазначених понять із формуванням відповідних висновків і пропозицій.

Ключові слова: ліцензування, валютна ліцензія, легалізація, валютні операції, діюче законодавство, метод державного регулювання, валютні цінності.

Suleimanova S.R. / ЛИЦЕНЗИРОВАНИЕ ВАЛЮТНЫХ ОПЕРАЦИЙ В УКРАИНЕ / Национальный университет «Одесская юридическая академия», Украина

В статье определяются понятие, признаки и сущность лицензирования валютных операций в Украине с определением его составляющих – субъектов, объектов, состояния современного законодательства, учета зарубежного опыта и т. п. Исследуется правовая база данных понятий с формированием соответствующих выводов и предложений.

Ключевые слова: лицензирование, валютная лицензия, легализация, валютные операции, действующее законодательство, метод государственного регулирования, валютные ценности.

Suleimanova S.R. / LICENSING OF FOREIGN EXCHANGE OPERATIONS IN UKRAINE / National University "Odessa Law Academy", Ukraine

The article defines the concept, features and essence of licensing of currency operations in Ukraine, with the definition of its components – the subjects, objects, state of modern legislation, taking into account international experience, etc. We study the framework of these concepts with the formation of the corresponding conclusions and proposals.

Key words: licensing, foreign exchange license, legalization, foreign exchange transactions, current legislation, method of government regulation, currency values.

Вступ. Регулювання як складова нормативно-правового забезпечення окремих сфер господарювання, в тому числі й валютного обігу або валютних операцій, має арсенал адміністративних засобів, що базуються на силі державної влади і передбачають різного роду заборони, дозволи, примуси тощо. Основним видом адміністративного регулювання, що використовуються нині, є ліцензування, що згідно з ч. 2 ст. 12 Господарського кодексу України (надалі – ГК України)[1] належить до другої групи засобів державного регулювання господарської діяльності, є певною процедурою, яка застосовується у випадках та спосіб, передбачених нормами чинного законодавства.

Ліцензування є складовою легалізації, під якою в літературі розуміється здійснення суб'єктом низки послідовних, юридично значущих дій, спрямованих на набуття прав і обов'язків підприємця (правосуб'єктності). І в цьому плані легалізація має розглядатися як сукупність двох груп правових дій: внутрішніх і зовнішніх. Відповідно, легалізація характеризується ініціативною стадією, проходить через організаційну складову і закінчується формалізацією [2, с. 164]. Тобто ліцензія як дозвільний документ і є певним чинником зазначеної формалізації.

На сьогоднішній день мають місце певні політичні та економічні чинники, які обумовили досить кризову ситуацію у фінансово-банківській сфері, у тому числі й стосовно валютних операцій та їх ліцензування, тому обрана тематика є актуальною.

Освітлюючи дану тему, авторка статті спирається на широке коло джерел, що включає законодавчі і нормативні акти, навчальну та наукову літературу, статті, публікації провідних спеціалістів та представників юридичної науки, таких як: О.А. Беляневич, О.Є. Безбабіна, Ю.М. Бездітко, О.М. Вінник, В.М. Гайворонський, В.І. Дрішлюк, В.В. Добровольська, Ю.А. Зайка, О.О. Квасніцька, О.А. Костюченко, Ю.М. Крупка, С.О. Левченко, С.В. Мочерний, Ю.П. Пацурківський, О.П. Подцерковний, Н.О. Санихметова, Г.А. Стасюк та ін.

Метою статті є аналіз та характеристика ліцензування як певної процедури дозвільного характеру, яка є засобом державного регулювання та має специфічні риси стосовно застосування, обігу та використання іноземної валюти.

Основний матеріал. Ліцензування певних видів господарської діяльності, як певна правова категорія та процедура, є найбільш дослідженим в юридичній літературі засобом державного регулювання. Ліцензування розгля-